

POPULAȚIA DACIEI POROLISSENSIS. I POROLISSUM

I. INTRODUCERE METODOLOGICĂ

1. Deoarece problemele metodologice generale pe care le presupune studiul populației unui oraș roman provincial au fost expuse de noi cu alt prilej¹, aici vom pomeni doar pe acelea ridicate de specificul materialului epigrafic porolissens.
2. Numărul inscripțiilor provenind din zona care ne interesează fiind redus (≈ 100) și în consecință, redus fiind și numărul persoanelor cunoscute (73), face ca studiul de față să reprezinte doar o primă etapă a cercetării asupra populației de la Porolissum, care va trebui, evident, completată pe măsura apariției altor inscripții.
3. Lipsa de siguranță în ceea ce privește *territorium*-ul Porolissumului, atât a teritoriului militar al garnizoanei, cât și, mai târziu, a orașului, ne-au determinat ca, în această primă parte a lucrării să nu luăm în considerare decât acele personaje despre care știm sigur sau presupunem în temeiul unor dovezi certe că s-au stabilit sau au activat vreme îndelungată aici. Nu am inclus astfel militari din unități porolissense care ridică inscripții în așezări înconjurătoare (Certiae, Largiana, Bologna, Buciumi etc.) deoarece pare mai probabil că ei s-au stabilit în zonele respective. Pe de altă parte, în tab. 1 (Honestiores), am inclus și personaje care cu siguranță nu fac parte din populația Porolissumului, pentru a avea o imagine completă a ierarhiei municipale și a legăturilor inter-orașe în provincie și în afara ei.
4. În legătură cu stabilirea originii etnice și a zonelor de proveniență a coloniștilor, putem afirma:
 - a. proporția persoanelor a căror proveniență și etnie pot fi stabilite cu certitudine este destul de mare ($\approx 50\%$), numărul real fiind însă extrem de mic (33—35 de persoane).
 - b. onomastica nu creează probleme deosebite, numele avînd, în general, o singură origine posibilă, cu excepția lui Marinus, Passer, Salmas cf. lista 2, nr. 25, 31, 36.
 - c. nu există indicii asupra unei obîrșii autohtone a unor personaje, decât în două cazuri, manifestările epigrafice ale autohtonilor, fiind foarte puține, în proporție redusă în raport cu dovezile de altă natură care atestă existența lor².

¹ Paki 1988 (sub tipar).

² Protase 1980 *passim*. Pentru schimburi între populația autohtonă, dacică și cea din castru, Matei 1984. Considerații generale despre materiale arheologice aparținînd autohtonilor, Gudea 1986, p. 143 sq.

II. MATERIALUL PRELUCRAT

LISTA 1. GENTILICII

I. Gentilicii imperiale

1. Iulius 1. Iulia Iustina³, soția lui Cassius Martialis, *bf. cos.*, este fie din W, fie dintr-o provincie dunăreană, din mediu celtic romanizat⁴.
2. Flavius 4. Doi sînt syrieni, Fl. Banan...⁵ cu siguranță, Fl. Mar...⁶ probabil, cf. Lista 2, 25. T. Fl. Saturninus⁷, *leg. V Macedonica*, poate din oficiul legatului de legiune, moștenitor al unui militar din regiune, Aur...⁸? Masinus, pare a fi african⁹.
3. Ulpus 3. Toți trei sînt celți, unul menționindu-și etnia¹⁰, ceilalți *origo*¹¹.
4. Aelius 17. Ca și cei mai mulți Aelii din Dacia, majoritatea provin din F¹²: Aelia Ca...¹³, Ael. Ia..., pe o inscripție împreună cu Aelia The...¹⁴, P. Ael. Iacubus¹⁵, Ael. Maenemachus¹⁶, P. Ael. Malachus¹⁷, Ael. Thema...¹⁸, Ael. Firmus¹⁹, > *coh. I Britt.* este, poate, din zona inițială de proveniență a trupei, ca și familia augurului Ael. Vitalianus²⁰.
5. Aurelius 11. Aur. Gaianus²¹ este, probabil, oriental²², syrian (?) la fel ca și Aὐρ. Πρίμος, Ἀστέφης τῶ καὶ Ἰοῦλιος și Aὐρ. Σαβεῖνος, Θεοφιλοῦ care dedică o inscripție în THR²³, Aur. Passer²⁴, cu un *cognomen* latin, poate și celtic, era deci de o asemenea origine și făcea, mai probabil, parte din cohorta de britoni, decît din N.P.P. Despre Aur. Castor și Aur. Theophilus²⁵, nimic sigur.

³ Gudea — Lucăcel 1975, nr. 16 (Porolissum).

⁴ Omonime: CIL, III, 5329 (N) și XIII 1840 (Lugdunum).

⁵ Russu 1969, p. 177 (Porolissum).

⁶ Tóth 1978, nr. 1 (Porolissum).

⁷ CIL III 7644 (Largiana) unde apare ca *heres* al lui Aur. Masinus și Gudea — Lucăcel 1975, nr. 7 (Porolissum).

⁸ Dat fiind că nu este cunoscut ca aflindu-se în fruntea unei vexilații din *legio V Mac.*, a cărei prezență nu este atestată la Porolissum. Despre aceste oficii ale guvernatorilor, legaților de legiune etc. cf. Domaszewski 1967, p. 29—41.

⁹ Cf. Lista 2 nr. 37 și șapte omonimi în AF CIL, VIII, p. 28, spre deosebire de Bărbulescu 1987 p. 79 sq. care postulează originea orientală a personajului, deși acesta a supravegheat doar lucrările de refacere a templului lui Bel, fie pe timpul vizitei lui Caracalla, fie în 218, după părerea lui Pflaum 1961, p. 691 nr. 257. Pentru zeitatea Bel, v. Sanie 1981, p. 172—181, în special 175 sq.

¹⁰ Ulpus Longinus, Sacci f. este Belgus, IDR, I, 3.

¹¹ M. Ulpus, Adcobrovati f., Novantico este din Ratae, BR, IDR, I, 1.

¹² Situație similară la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, de pildă, cf. Paki 1988, sub tipar.

¹³ Gudea 1982, nr. 4 (Porolissum); v. greșelile de limbă din inscripție.

¹⁴ Probabil Theodora, Theodote etc.; Tóth 1978, nr. 25 (Porolissum).

¹⁵ E. Chirilă și colab. 1980 nr. 2 (Porolissum).

¹⁶ Russu 1966, nr. 3 (Porolissum?).

¹⁷ E. Chirilă și colab. 1980, nr. 3 (Porolissum).

¹⁸ Tóth 1978, nr. 24 (Porolissum).

¹⁹ Gudea 1977, nr. 4 (Porolissum).

²⁰ Gudea — Lucăcel 1975, nr. 17; cf. un omonim CIL, VII, 977 (Bewcastle).

²¹ Gudea — Lucăcel 1975, nr. 14.

²² Pentru aceasta pledează atât situația *cognomen*-ului în Dacia (v. Lista 2, nr. 14), cît și închinarea către Dea Suria.

²³ IGB, III/2, 1590 (Augusta Traiana). Pentru comentariul acesteia, v. R. Arderan 1988 (sub tipar).

²⁴ Gudea — Lucăcel 1975, nr. 14.

²⁵ IDR, III/2, 126 (Ulpia Traiana).

II. GENTILICII NON-IMPERIALE

1. Antonius 3? L. Antonius Marinianus și Marinus²⁶, tată și fiu, care dedică o inscripție guvernatorului C. Iul. Septimius Castinus²⁷ (a. 217) și Antoninus ar putea fi fie orientali²⁸ (syrieni?) fie africani²⁹.
2. Bebeius 1. Greșit incizat, fie în loc de Baebius³⁰, fie în loc de Bebenius³¹ Sch. 132 sq. Liberta Bebenia Tychenis³² și-a obținut deci libertatea de la vreun colonist italic, deși zona sa de proveniență, după cum indică *cognomen*-ul și proveniența soțului este E.
3. Cassius 1. Sch. 423; *Sanie 1980* p. 227 sq. Cassius Martialis³³, *bf. cos.*, provine fie din IT³⁴, fie din AF³⁵.
4. Cludius 1. Sch. 150. Formă mai puțin frecventă a lui Clodius³⁶, inedită pentru D. Ținând cont că *nomen*-ul apare și în BR, putem postula, chiar în lipsa *cognomen*-ului, o atare zonă de proveniență a prefectului? coh. I Britt³⁷.
5. Cocceius 2. Nu am inclus acest gentiliciu printre cele imperiale, deoarece pare mai probabil că cele două personaje, M. Cocceius Alexander³⁸ și Cocceius Umbrianus³⁹ să nu fi primit cetățenia de la predecesorul lui Traian, ci mai degrabă, de la M. Cocceius Genialis, *proc. Aug. prov. Dac. Porol.*⁴⁰. Pentru cetățenia recentă pledează *cognomen*-ul grecesc al primului și extrema raritate a *cognomen*-lui celui de-al doilea.
6. Iustinus 1. *Cognomen* impropriu folosit ca gentiliciu și, ca atare, foarte rar⁴¹. Liberta Iustinia Eutychia⁴² și-a obținut deci libertatea de la un colonist celt, venit din W sau N.
7. Livius 1. Sch. 178. Livius Rufus⁴³, soțul personajului precedent, este probabil de descendență italică⁴⁴, deși a putut veni în D din orice provincie⁴⁵.

²⁶ CIL, III, 7638 (Porolissum).

²⁷ Despre el, v. *Petolescu 1986*, p. 895.

²⁸ De pildă, la Ulpia Traiana, ambii purtători ai *cognomen*-ului Marinus sînt syrieni: IDR, III/2, 20 și 186.

²⁹ Omonimi parțiali: CIL, VIII, 3401, 3410.

³⁰ Cum susține I. I. Russu în *Russu 1966*, p. 457 care socotește că în acest caz este vorba despre folosirea diftongului ei — pentru i —, citind exemple din CIL, III, p. 2571 unde însă nu apar exemple decît pentru folosirea lui ei — în loc de e —. Nici la H. Mihăescu 1960 nu apar exemple în sensul menționat de I. I. Russu.

³¹ Mai probabil, ținînd cont de cele mai sus expuse (n. 30). Bebenius este mult mai rar decît Baebius: CIL, VI, 31234 (2); VIII, 11216; IX, 4246; X, 4802 (2).

³² Russu 1966, nr. 3 (Porolissum).

³³ Gudea — Lucăcel 1975, nr. 16 (Porolissum).

³⁴ În CIL, III, 2833 (DL) un Cassius Martialis își precizează *origo*: Aquae Stataliae (Liguria).

³⁵ Un omonim, CIL, VIII, 7276 (Cirta, Numidia). Cf. și Lista 2 nr. 26.

³⁶ CIL, II (1); III (1); VII (1); X (1). La Roma, din cei trei Cludii CIL, VI, VII p. 1092, doi au *cognomina* grecești.

³⁷ Russu 1968, nr. 2 (Porolissum).

³⁸ Tóth 1978, nr. 29 (Porolissum).

³⁹ CIL, III, 2866 (Nedinum) cf și Russu 1980, p. 55.

⁴⁰ Din jurul anului 200, *Petolescu 1986*, p. 903 sq.

⁴¹ CIL, III, 5546 (N); XII, 683, 1401 (NB); XIII, p. 12 (10, majoritatea din Galia Lugdunensis), precum și la Roma CIL, VI, 36967, în asociație cu un nume celtic (?). Cf. H 96.

⁴² C. Daicoviciu 1941, nr. 2 (Porolissum).

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Cf. o familie de Livii Rufi la Roma CIL, VI, 35702.

⁴⁵ De pildă, din DAN, v. un Livius Rufinus în DL: CIL, III, 8498.

8. Ostilius 2. Sch. 29 cu n. 4: origine illyră cf. și H 888⁴⁶. Mai probabil, însă, este vorba de Hostilius⁴⁷ Sch. 175, purtat de două personaje, soț și soție?, dintr-o inscripție fragmentară⁴⁸.
9. Se... 1. Nume fragmentar pe o inscripție onorifică⁴⁹.
10. Valerius 2. Sch. 107. Unul dintre purtători este palmyrean, Val. Themo⁵⁰; celălalt apare într-o inscripție fragmentară⁵¹, din care cauză, nimic sigur.
11. Victorius 1. Incorectă grafie⁵² a variantei feminine a numelui. După cum indică și *cognomen*-ul și răspindirea gentilicului⁵³, liberta Victoria Afra⁵⁴ este din AF.

LISTA 2. COGNOMINA

1. Afer 2. 0: lat. K. 205. Ethnonim.
2. Alexander 1. 0: grec. Pape 55.
3. Anin(as) 1. 0. sem. Wt 19 cf. *Sanie 1981*, p. 222. Foarte rar în inscripții latine CIL, III 8000 = IDR, III/1 166 (Tibiscum) Gaddes Aninas, veteran în *num. palmyr.* Alte forme: CIL, VII(1); VIII (1); IX (1) și exemplul citat de *Sanie 1981* p. 222, n. 142. Personajul este palmyrean.
4. Antoninus 1. 0. lat. K.
5. ...Avi... ?1. 0. lat. ?. Poate fi atît în mijlocul unui nume ca Flavianus, cît și începutul unui nume ca Avia, Avianus, Aviasius, Aviatius.
6. Balanus 1. 0.
7. Banan... 1. 0. sem. Wt 32 cf. *Sanie 1981* p. 224 sq. unde se arată că completarea numelui este ipotetică.
8. Castor 1. 0. grec. Pape 635 cf. Solin 493. Cel mai des apare în DAN și C/IT.
9. Erastus 1. 0. grec. Pape 373 cf. Solin 882. Cu excepția S/IT (CIL, X, 6 cazuri) apare izolat. Personajul fiind sclav, nimic sigur.
10. Eufemus 1. 0. grec. Pape 429 cf. Solin 711. Mai frecvent decît precedentul, dar uniform răspîndit. De menționat că, pentru acest nume, în destul de multe cazuri, grafia cu f în loc de ph, aparține unor creștini.
11. Eutychia 1. 0. grec. Pape 428 cf. Solin 1230. Frecvent pretutindeni, exceptînd AF. Este deci indicată obîrșia umilă a Iustinei Eutychia, nu și originea etnică sau zona dde proveniență.
12. Felix 1. 0. lat. K. 272. Frecvent pretutindeni, mai ales în AF și DAN. Este purtat de un *villicus* din aparatul vamal al Porolissum-ului⁵⁵.
13. Firmus 1. 0. lat. K. 258. Cel mai frecvent în DAN.
14. Gaianus 1. 0. lat. K. 172. Derivație din *praenomen*-ul Gaius, frecvent folosit în D. de către syrienii.
15. Hamasaesus 1. 0. sem. Wt 19. Nu apare în inscripții latine. Personajul este militar palmyrean, lăsat la vatră în a. 120.

⁴⁶ I. I. Russu însă nu este de acord cu o atare ipoteză, numele nefiind inclus în tabelele cu nume illyre cf. *Russu 1969*, p. 59.

⁴⁷ Despre dispariția lui h — ca inițială cf. *Mihăescu 1960*, p. 101 sq. În această formă numele apare doar la Roma CIL, VII, (6), fiind folosit de libești.

⁴⁸ *Tóth 1978*, nr. 30 (Porolissum).

⁴⁹ *Tóth 1978*, nr. 2 (Porolissum). Socotim că undeva este vorba de o greșeală de tipar deoarece autorul dă ca dimensiuni ale fragmentului: L = 80 cm, l = 12 cm, g = 15,5 cm, iar înălțimea literelor doar de 3,3 cm

⁵⁰ *Russu 1968*, nr. 1 (Porolissum).

⁵¹ *Tóth 1978*, nr. 28 (Porolissum).

⁵² În inscripție apare genitivul Victoriali: ai — pentru ae în inscripții *Mihăescu 1960*, p. 75.

⁵³ Care apare cel mai frecvent în W și AF.

⁵⁴ CIL, III, 6249 = 7640 (Porolissum).

⁵⁵ Cunoscut dintr-o inscripție mai veche, *C. Daicoviciu 1941*, nr. 1 (Porolissum) și dintr-una recentă, datînd din vremea lui Commodus semnalată nouă prin amabilitatea cercetătorului Nicolae Gudea, care urmează a fi publicată în prezentul volum.

16. Ἡδύλοσ 1. 0. grec. Pape 453 cf. Solin 878. Apare în forme latinizate, ca de ex., Hedulus CIL, VI (7); VIII (3); IX (4) X (5). Personajul, dedicant al unei inscripții în limba greacă din Porolissum, este din Thasos.
17. Iacubus 1. 0. sem. Wt 55 cf. *Sanie 1981*, p. 292. Nume iudaic cu grafie nemaîntilnită⁵⁶, atestă o atare origine a purtătorului său.
18. Iustinus 4? 0. lat. K. 252. Destul de frecvent pretutindeni. Trei dintre ei nu au gentilicium. Patronimicul Afer al unuia dintre ei nu sugerează originea libertei, ci eventual, pe cea a patronului său. Despre Iulia Iustina, v. Lista 1, I, 1.
19. Iustus 1. 0. lat. K. 252. Cu excepția IT, cel mai des apare în DAN.
20. Longinus 1. 0. lat. K. 231. Mai frecvent în DAN (M, D, P, N).
21. Lucilianus 1. 0. lat. K. 149. Centurionul din P cu origo la Porolissum⁵⁷, pare a fi, după *cognomen*-ul fiului său, Bassianus⁵⁸, syrian.
22. Maenemachus 1. 0. grec. Pape 898 cf. Solin 106. Foarte rar în inscripții latine: CIL, III, 13617 (Cilicia); VII, 382? X 8406.
23. Malachus 1. 0. sem. Wt 69 cf. *Sanie 1980* p. 218, 292. Variantă unică a numelui Malchus și acesta destul de rar în inscripții latine.
24. Marinianus 1. 0. lat. K. 308. Cel mai frecvent în DAN. În IT, jumătate din purtători sînt creștini.
25. Marinus 1. 0. lat. K. 308 și sem. Wt 73 cf. *Sanie 1973*, p. 163 sq. și *Sanie 1981*, p. 235 sq.
26. Martialis 1. 0. lat. K. 212. Uniform răspândit, cu excepția AF, unde este cel mai frecvent.
27. Mucianus 1. 0. thr. *Russu 1944* p. 213; *Russu 1967*, p. 91. Cel mai frecvent în DAN, în special D, fiind sporadic în rest. Personajul este probabil un autohton, recrutat în trupa de palmyreni, în care ajunge *optio*.
28. Mutio 1. 0. grec. Pape 968. Unic. Forma cea mai apropiată: CIL, II, 5330: Mutia, Mutur-
rae filia.
29. Nice 1. 0. grec. Pape 1002. Frecvent în W (din DAN, în DL) ceea ce sprijină o atare proveniență a familiei.
30. Novantico 1. 0. celt. H 7778. Unic. Alte forme ale numelui: CIL, II (Novanianus, Novat-
tianus); III (Novanus); VII (Novantius, cea mai apropiată); XIII (Novatia-
nus).
31. Passer. 1. 0. lat. cf. K 331, 0 celt H 951. Puțin răspândit. Forme identice se semna-
lează la Roma: Q. Caetronius Q. f. Pub. Passer, militar în cohortele pretoriene
CIL, VI, 2489 și M. Aninius M. l. Passer, CIL, VI, 23429. Un Passerus CIL
IX, 6083, 108 și un Passerar(ius?) CIL, XII, 5683, 216.
32. Peregrinus 1. 0. lat. K 313. Mai frecvent în AF, CIL, VIII, p. 105. Aparține unui proba-
bil libert imperial sau public (v. Tab. 2 și concluziile finale).
33. Περύμος 1. 0. lat. K 291, deși apare pe o inscripție grecească, iar personajul care-l poartă
este probabil syrian (v. Lista 1, I 5).
34. Rufus 1. 0. lat. K. 229. Frecvent pretutindeni.
35. Σεβεῖνος 1. 0. lat. K. 186 (v. mai sus, nr. 33). Este purtat de un personaj, fiul lui
Theiophilos, nume ce mai apare o dată în epigrafia Porolissum-ului (v. mai
jos nr. 44).
36. Salmas 1. 0₁. celt. H 1314 sqq., ale cărui forme apar în CIL, III, 10318 (Intercissa)
V, 8400 (Aquileia); VII, 1119 (2). 0₂. sem. Wt 103 cf. *Sanie 1981*, p. 216 sq.
unde însă nu mai apar exemple de alte nume de persoane în inscripții latine.
Personajul este însă încadrat în N.P, deci de această origine⁵⁹.
37. Saturninus 1. 0. lat. K. 213; specific african cf. Pflaum 1977 p. 316 și *Sanie 1982*, p.
302.
38. Sever... 1. 0. lat.

⁵⁶ u — pentru o — v. Mihăescu, 1960, p. 70 sq.

⁵⁷ CIL, XVI, 132 (Adony).

⁵⁸ Cf. *Sanie 1981* p. 225 sqq.

⁵⁹ O interesantă coincidență face ca și patronimicul lui Salmas, Ramius să aibă două origini posibile cf. H 1072 sq., CIL, VII, 382 (*cognomen*) și XIII 2931, 5457 (ca și gentilicium) și *Sanie 1981*, p. 218, 239, unde însă se recunoaște faptul că nu sînt cunoscute transcrieri potrivite.

39. Sucissianus 1. O. lat. K. 356. Formă vulgară pentru Successianus, la rindul lui destul derar: CIL, III (4); VI (2); VIII (4); IX (1); XII (1). O altă grafie incorectă: Successeanus CIL, VIII, 19643. Este posibil ca personajul să fie un autohton din Porolissum, recrutat în leg. II Adiutrix.
40. Tavius 1. Probabil derivat din numele orașului Tavium (Galatia) de unde vin în Dacia mulți coloniști cf. Q. Ian Q. f. Rufus.
41. The... 1. O. grec. (Theodora, Theodote etc.).
42. Thema... 1. O. sem. W 54. Numele poate fi completat ca Themaes, CIL, III, 804 (Ilișua) sau Themarsa VIII, 2511, 2512, fie chiar Thematiliana XII 337 (NB).
43. Them(o) 1. O. sem. W 54. Deși întregirea nu e sigură, varianta mai apare o dată, tot în D: M. Cocceius Themo IDR, III/3 (Micia).
44. Theophilus 1. O. grec. Pape 495. Cel mai frecvent în N/IT.
45. Tychenis 1. O. grec. Pape 1571 cf. Solin 446. Formă neobișnuită, genitivă, care mai apare în câteva cazuri: CIL, VI, 19668, 24064 și XIII, 19365, 2159.
46. Valentianus 1. O. lat. K. 200. Derivație din Valentinus, foarte puțin frecventă: CIL, III, 7437 (M.I.), 10344 (P.I.), V, 5823, VI(2).
47. Ver... 1. O. lat.
48. Victor 1. O. lat. K. 278. Specific african cf. Pflaum 1977, p. 316 și Sanie 1982, p. 301
49. Vitalianus 1. O. lat. K. 274. Nu prea frecvent, dar relativ uniform răspândit.
50. Vitalis 1. O. lat. K. 274. La fel.
51. Umbrianus 1. O. lat. K. 159 = 188. Foarte rar: CIL, III, 7663 (Napoca); VI, 29413 și XI 7536?.

Honestiores

Tab. 1

Nr. crt.	Nume	Cariera	Relații	Origine etnică	Datare	Zona de proven.
0	1	2	3	4	5	6
1	Aelius Firmus	coh. I Britt.	ignota-fică			BR ?
2	P. Aelius Iacubus	dec. munic. Porol.		iudaică	după Septimius Severus	Syria
3	Aelius Maenemachus	(Num. Palmyr. P. ?)	Bebeia Tychenis — soție	greacă sau syriană		E
4	P. Aelius Malachus	quinquennalis flamen, sacerdos Dei Num. Palmyr. Porol.		„	după Septimius	Syria (Palmyra)
5	Aelius Thema	decurio col(legii ?), centurio ?	...lamat ?	syrian		
6	Aelius Vitalianus	augur			după Septimius Severus	W
7	Aelius ... ?	... (m)un(icipii) P(orol.)			„	
8	L. Antonius Marinianus	praef. coh. V Lingonum	L. Ant. Marinus, fiu, Antoninus		a. 217	
9	Aurelius Castor	decurio	Aur. Theophilus, coleg		după 222	

Tab. 1. (continuare)

0	1	2	3	4	5	6
10	Aurelius Gaianus	decurio sacerdos		oriental (syrian ?)	sec. III	E Syria ?
11	Aurelius Passer	signifer	Aelia Sura Aur. Sabinus		sec. III	W
12	Αὐρήλιος Πρίμος	βουλευτής		oriental	după Septimius Severus	E (Syria ?)
13	Αὐρήλιος Σαβείνος	ὀναμπόρος τερπυς			„	Syria
14	Aurelius Theophilus	decurio	Aur. Castor, coleg		după 222	
15	Aurelius ...	miles Num. Palmyr. P.	Aur. Passer ș.a.		sec. III	
16	Cassius Martialis	beneficiarius cos.	Iulia Iustina-soție	african ?		AF ?
17	Cludius ...	praef. ? coh. I Britt.				BR ?
18	M. Cocceius Alexander	ex augur	Aelia, ...sim... ?		după Septimius Severus	
19	Cocceius Umbrianus	decurio, augur, pontifex	Cocceius Severus—fiu			
20	T. Flavius Saturninus	leg. V Macedonicae	heres al lui Aur.Mas... inus	african ?	211—213 (213 ?)	AF ?
21	T. Flavius Valentinianus	beneficiarius cos.				
22	L. Iulius Bassinus	decurio munic.	Iulia Beronice	syrian		Syria ?
23	Livius Rufus	decurio	Iustinia Eutychia—soție	italic ?	după Septimius Severus	IT/DAN
24	Valerius Them(o ?)	veteranus decurio		syrian	„	Syria
25	T. Varenius Pudens, eq.R.	patronus municipii	T. Varenii Probus, Sabinianus	italic		N/IT
26	M. Ulpius Longinus	miles coh. I Britt.	Saccius—tată; Vitalis—fiu	belgus	2 iulie 110	BR
27	M. Ulpius Novantico	miles coh. I Britt.	Adcobrovatus, tată	celt	a. 110	BR
28	...Antoninus	ex tribuno				
29	Felix, Aug.n.	villicus				
30	Hamasaesus	miles (Palmyr. sagitt.)	Alapatho—tată	syrian		Palmyra
31	...f. Lucilianus		Secundina—soție; Bassianus—fiu	syrian ?	a. 168—190	

(Tab. 1. continuare)

0	1	2	3	4	5	7
32	Mucianus	optio Palmyrenorum		autohton, dac?		
33	Peregrinus	libert imperial din aparatul administrativ fiscal al Daciei Porol.	Erastus și Eufemus servi			
34	Salmas Rami	ex N.P	ignoti, soție și fiu	syrian		Palmyra Syria
35	S? Sucissianus	miles leg. II Ad. arm. cust., dupl. stip. XIII	L. Novius Provincia-lis—heres în Aquin-cum	autohton dac?		
36	Ignotus	...municipio-rum Porol. et Tibisc., sacerdotalis prov.				

Humilliores

Tab. 2

1	Bebeia Tychenis		Ael. Maenema-chus, soț	orientală?	E?
2	Flavius? Banan...		Aninas	syrian	Palmyra Syria
3	Iustinia Eutychia		Livius Rufus, soț		W?
4	Victoria Afra		patronus ignotus	africană?	AF?
5	Aninas		Fl. Banan	syrian	Palmyra Syria
6	Erastus	servus vikarius Peregrini), conser-vus Eufemi	Eufemus, Peregri-nus		
7	Eufemus	servus vikarius Peregrini	Erastus, Peregri-nus		
8	Ἡδδλοç			grec	Thasos
9	Iustina Afri		Iustinus soț? Afer patron?		
10	Iustinus		Iustina Afri—soție, Afer?—patronus?		

III. CONCLUZII FINALE

1. Structuri etnice

- 1.1. După cum este firesc, dată fiind etnia principalelor trupe care au staționat la Porolissum, două sînt componentele principale ale populației: cel syrian (palmyrean, în primul rînd) și cel celtic, venit din BR care, împreună, reprezintă $\approx 33\%$ din totalul persoanelor cunoscute și 60% din totalul celor a căror proveniență a putut fi stabilită.
- 1.2. Componenta syriană cuprinde atît elemente militare din unitatea de palmyreni: Ael. Maenemachus, Ael. Thema..., Aurelius..., Val. Themo, Hamasaeus, Salmas Rami, cît și elemente civile: P. Ael. Iacubus (iudeu), P. Ael. Malachus, Aur. Gaianus, Αὐρ. Πρῖμος, Αὐρ. Σαβεῖνος, Fl. Banan... și Aninas. Importanța acestui element la Porolissum este indicată de două fapte majore:
 - a. Pătura superioară a populației este dominată de elemente syriene (v. mai jos, structurile socio-politice).
 - b. Puterea cultelor syriene, cărora le cad sub influență și persoane de altă proveniență⁶⁰, și pentru care unitatea de Palmyrenii sagittarii reface un templu, din mijloace proprii, în a. 217⁶¹.
- 1.3. Componenta celtică include atît veterani participanți la războaiele dacice: M. Ulp. Longinus și M. Ulp. Novantico și urmași ai acestora (Vitalis, fiul lui Novantico), militari din coh. I Brittonum: Ael. Firmus?, Aur. Passer, Cludius, precum și populație civilă: Iul. Iustina, Iustinia Eutychia și familia lui Ael. Vitalianus.
- 1.4. Cîteva personaje au o posibilă origine africană: Cassius Martialis, T. Fl. Saturninus, Victoria Afra și Afer, patronul unei Iustina⁶².
- 1.5. Autohtoni sînt, probabil, Mucianus și S? Sucissianus.

2. Structuri socio-politice.

- 2.1. În categoria socială de *honestiores* sînt incluși:
 - a. membrii asociației municipale, deținătoare de demnități civile — *decuriones*, un *quinquennalis* și de funcții preoțești: *augures*, *sacerdotes*, *flamines*.
 - b. elemente militare: *praefecti coh.*, *tribuni?*, *beneficiarii cos.*, *centuriones*, *optiones*, *signiferi* sau simpli *milites*. Doar trei dintre aceștia sînt cunoscuți ca exercitînd ulterior magistraturi orășenești, dovadă a faptului că nici în Porolissum⁶³ componenta militară nu era de bază în alcătuirea aristocrației municipale. După cum se vede în

⁶⁰ De pildă, Victoria Afra, care se închină zeiței Dea Suria.

⁶¹ Poate pe locul vechiului templu al lui Liber Pater, cf. Gudea — Lucăcel 1975, p. 12, deși acest lucru nu este sigur.

⁶² Despre africani și nume latine, specific africane, cf. Pflaum 1977, iar despre cei din Dacia, Sanie 1982.

⁶³ Situația este asemănătoare și la Ulpia Traiana, Paki 1988 (sub tipar).

Tab. 1, aceasta din urmă este dominată de către elementele syriene, în special palmyrene, chiar iudaice⁶⁴.

În legătură cu activitățile obștești coordonate de micul senat municipal care era *ordo decurionum*, ne sînt cunoscute pînă acum doar gesturile de loialitate, consemnate în inscripții de *res publica municipii Septimii Porolissensis* față de împăratul în funcțiune, precum și, probabil, refacerea amfiteatrului⁶⁵, operațiune la care vor fi luat însă parte mai mult elementele militare.

- 2.2. Categoria de *humiliores*, mult mai slab reprezentată în inscripții, include cîțiva *servi*, unul *conservus* al celui alt, acesta din urmă, la rîndul său *vikarius* al lui Peregrinus, libert imperial sau public cu atribuții neprecizate, precum și cîteva femei, al căror *cognomen* indică poziția socială: Bebeia Tychenis, Iustinia Eutychia, Victoria Afra.
- 2.3. Nu putem face, doar pe criterii onomastice, nici o afirmație sigură despre *peregrini* din Porolissum, deși numărul lor, într-un oraș de graniță, important punct comercial, trebuie să fi fost mare.
- 2.4. Puterea economică a clasei dominante pare a se baza exclusiv pe negot: monopolul comerțului de vinuri, de pildă, îl deținea Aὐρ. Σαβεῖνος, fiul lui Theofilos, ὄνεμπόρος = *mercator vinarius* și în același timp ἱερεὺς, preot syrian. Afacerile comerciale l-au purtat pe Cocceius Umbrianus pînă la Nedinum (DL) și l-au adus, poate, la Porolissum pe thassianul Ἡδύλος și pe Tavius (probabil *peregrini*). Nu sînt cunoscute cazuri de persoane care să fi obținut concesiuni de la statul roman — ocupații de asemenea foarte rentabile, dovadă că afacerile negustorești aduceau venituri îndestulătoare pentru o viață confortabilă, pe care o vădesc, de altfel și inscripțiile funerare atestînd vîrsta diferitelor personaje, una dintre ele deținînd un record de longevitate (Aelia Nice, 90 de ani).
Un singur personaj, libertul imperial Felix, este *villicus*.
- 2.5. Legăturile orașului Porolissum cu alte orașe provinciale romane sînt, proporțional cu numărul inscripțiilor găsite, destul de bine reprezentate. T. Varenus Pudens, L. Iul. Bassinus și anonimul *sacerdotalis provinciae* de importanță provincială, cel dintîi făcînd parte din ordinul ecvestru, sînt răsplătiți cu demnități municipale onorifice de către Porolissum. Membrii ai aristocrației municipale porolissense se deplasează, în interes de afaceri în orașe din afara granițelor provinciei: Nedinum (DL) Augusta Traiana (THR). Persoane din Porolissum sînt recrutate în unități militare din Pannonia: Succissianus, Lucilianus. Aspectul general al populației porolissense, așa cum rezultă el din puținele inscripții descoperite pînă acum, este așadar, contradictoriu. Pe de o parte este evident că, din punct de vedere al etniei și al zonelor de proveniență, avem de-a face cu un *mixtum compositum* dominat de elemente syriene și palmyrene, dar

⁶⁴ Care vor constitui probabil ulterior, într-o epocă cu manifestări epigrafice infinit mai reduse, nucleul populației creștine care a lăsat numeroase mărturii în Porolissum și împrejurimi cf. Vlassa 1979, Gudea 1979 și Gudea 1982 b.

⁶⁵ *CIL*, III, 836 (a. 157).

avînd toate trăsăturile fundamentale ale unei organizări municipale de tip roman. Lipsa acordării dreptului italic — de care beneficia Napoca și Potaissa — indică totuși o calitate inferioară a corpului cetățenesc, fapt care explică — poate — și lenta ascensiune a așezării de la stadiul de *pagus* la cel de *municipium*. Această situație însă este pe deplin explicabilă prin așezarea populației porolissense într-o zonă de graniță, supusă, deci, în permanență, mai mult decît cea din interior, presiunilor externe. Pe de altă parte, aceeași așezare geografică i-a adus acestei populații o prosperitate economică, răsfrîntă vag în izvoarele epigrafice, dar din plin atestată de cele arheologice.

ADELA PAKI

LISTA PRESCURTĂRIILOR

- Ardevan 1988
Bărbulescu 1987
Chirilă și colab. 1980
C. Daicoviciu 1941
Domaszewski 1967
Gudea — Lucăcel 1975
Gudea 1977
1979
1982
1982 b
1986
IGB
Matei 1984
Mihăescu 1960
Paki 1988
Petolescu 1986
Pflaum 1961
Pflaum 1977
Protase 1980
Russu 1944
1966
1967
1968
1969
R. Ardevan, în prezentul volum.
M. Bărbulescu, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*, Cluj-Napoca, 1987.
E. Chirilă — N. Gudea — Al. Matei — V. Lucăcel, în *ActaMP*, 4, 1980, p. 81—105.
C. Daicoviciu, în *Dacia*, 7—8, 1941, p. 229—336.
A. von Domaszewski, *Die Rangordnung des römischen Heeres²*, Köln — Graz, 1967.
N. Gudea — V. Lucăcel, *Inscripții și monumente sculpturale în muzeul de istorie și artă Zalău, Zalău, 1975*.
N. Gudea, în *SCIVA*, 28, 1, 1977, p. 129—134.
N. Gudea, în *ActaMP*, 3, 1979, p. 515—524.
N. Gudea, în *ActaMP*, 6, 1982, p. 69—71.
N. Gudea, în *ActaMP*, 6, 1982, p. 155—158.
N. Gudea, *Porolissum. Res Publica Municipii Septimii Porolissensium. Romanii la Porolissum*, București, 1986.
G. Mihailov, *Inscriptiones graecae in Bulgariae repertae*, vol. I—IV, Serdicae, 1958—1966.
Al. V. Matei, în *ActaMP*, 8, 1984, p. 237—242.
H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, București, 1960.
A. Paki, în *SCIVA*, 39, 1988, (sub tipar).
C. C. Petolescu, în *Revista de istorie*, 39, 9, 1986, p. 880—905.
H. G. Pflaum, *Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain*, III, Paris, 1961.
H. G. Pflaum, în *Colloques internationaux du Centre National de la recherche scientifique. L'onomastique latine*, Paris 13—15 oct. 1977, Paris, 1977.
D. Protase, *Autohtonii în Dacia*, București, 1980.
I. I. Russu, în *AISC*, 4, 1941—1943, p. 186—233.
I. I. Russu, în *ActaMN*, 3, 1966, p. 451—457.
I. I. Russu, în *ActaMN*, 4, 1967, p. 85—106.
I. I. Russu, în *ActaMN*, 5, 1968, p. 451—470.
I. I. Russu, *Illyrii. Istoria. Limba și onomastica. Romanizarea*, București, 1969.

- 1969 b I. I. Russu, în *ActaMN*, 6, 1969, p. 167–186.
 1980 I. I. Russu, *Daco-geții în imperiul roman*, București, 1980.
- Sanie 1973 S. Sanie, în *ActaMN*, 10, 1973, p. 151–170.
 1981 S. Sanie, *Culte orientale în Dacia romană*, I, București 1981.
 1982 S. Sanie, în *Cercetări istorice*, 12–13, 1981–1982, p. 299–305.
- Tóth 1978 E. Tóth, *Porolissum. Das Castellum in Moigrad. Ausgrabungen von A. Radnóti 1943, în Régészeti Füzetek*, seria II, nr. 19, Budapesta, 1978.
- Tudor 1968 D. Tudor, *Orașe, ȋrguri și sate în Dacia romană*, București, 1968.
- Vlassa 1976 N. Vlassa, în *ActaMN*, 13, 1976, p. 215–230.
 1979 N. Vlassa, în *ActaMN*, 16, 1979, p. 171–188.

ALTE PRESCURTĂRI

- H A. Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz*, Leipzig, vol. I–III, 1896–1914.
- K I. Kajanto, *The latin Cognomina*, Helsinki, 1965.
- Pape W. Pape, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*³, I–II, Braunschweig, 1863–1870.
- Sch. W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, în *Abhandlungen der königlichen Gesellschaft und Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse. Neue Folge*, Band V 5, Berlin, 1933.
- Solin H. Solin, *Die griechischen Personennamen in Rom. Ein Namenbuch*, 1–3, Berlin–New York, 1982.
- Wt H. Wuthnow, *Die semitische Menschennamen in griechischen Inschriften und Papyri des vorderen Orients*, Leipzig, 1930.

•

- AF Africa
 BR Britannia
 D Dacia
 DAN Provinciile dunărene
 DL Dalmatia
 E Provinciile estice
 IT Italia
 C/IT centrul Italiei
 N/IT nordul Italiei
 S/IT sudul Italiei
 M Moesia
 N Noricum
 NB Gallia Narbonensis
 O origine
 P Pannonia
 THR Thracia
 W Provinciile vestice

THE POPULATION FROM DACIA POROLISSENSIS. I. POROLISSUM

(Summary)

This paper deals with the population of a settlement on the north *limes* of Dacia. It is composed of three compartments: I. A methodological introduction. II. The analysed material, including two lists of names (*gentilicia* and *cognomina*) and two tables (*honestiores* and *humiliores*), grouped on onomastics — areas of provenance, social structures and functions (civil, religious and military functions), respectively. III. Final conclusions in which it is stated that the two main components of the population are the orientals (syrians, palmyreans, jews) and the colonists from the west (mainly celts, from Britannia). This composition is to be explained by the two main auxiliary troops which were stationed in the camps at Porolissum: *coh. I. Brittonum* and *Numerus Palmyrenorum*. Few colonists are from other provinces: Africa, maybe the danubian area and a few natives, recruited in the troops here. This ethnical structure shows a *mixtum compositum*, which is held together by the municipal organisation of the civil settlement, which was a *pagus* until Septimius Severus raised it to the rank of *municipium*. Such a situation is rather contradictory because, if the evidence (epigraphical, archeological, numismatic etc.) shows a very high leveled economical power of Porolissum and its inhabitants (the main occupation of whom was trading), the juridical status of the settlement is of a much lower level. Such a situation could be explained also by the geographical position, at the very closed contact with the *barbaricum* and by the fact that in the province two other localities developed as well: Napoca (*colonia* from the time of Hadrian) and Potaissa (settlement developed near the camp of *legio V. Macedonica*, who reached under the same Septimius Severus the rank of *municipium* and then *colonia*). In the end there is analysed the municipal hierarchy and the base of its economical power and also the relationship of Porolissum with other towns from Dacia or from other provinces (Dalmatia, Pannonia, Thracia), less with the *barbaricum*.